

LIUDSKO SLOVSTVO

- avtor neznan
- najstarejša književnost
- starinske, narečne besede
- vera, humor, smrt, narava, ljubezen, vojne,..
- pesniška sredstva (rime, ponavljanje,..)
- ustni prenos →spremembe / različice / inačice
- pisali pesmi, zgodbe, uganke, pogovore,..

Pesmi: Marko skače, Kolko kaplc tolko let, Mi se mamu radi, Moj očka ima konjička dva,..

PISMENSTVO

Najprej se je razvila njegova govorno-slušna podoba- njegovi govorci so tvorili različne glasove, ti so se povezovali v besede nato v povedi in kasneje v besedila. Začeli so se spraševati s kakšnimi in katerimi znaki bodo jezik zapisali. Takrat so v Evropi poznali Arabsko, Cirilico, Latinico, Grško pisavo in nemško Gotico. Za zapis SLO se uporabljajo različne pisave.

BRIŽINSKI SPOMENIKI

- najstarejši znan zapis v slovenščini
- nastal na Avstrijsko koroškem
- okrog leta 1000
- avtor: Škof Abraham
- so 3je dokumenti v zborniku
- 1 in 3 sta obrazca za spoved
- 2 je pridiga o grehu in pokori
- na pergamentu
- jezik slovenščina
- ni dokaza za obstoj narečij
- pisava: Karolinska minuskula

RATEŠKI ROKOPIS

- iz 14. In 15. Stoletja
- obsega 3 molitve
- pisava LATINICA
- predlogi zapisani skupaj s samostalniki
- ni vejic
- slogovno zaznamovan vrstni red besed
- dokazi o obstoju koroškega narečja

STIŠKI ROKOPIS

- nastal v Stični
- obsega 1 kitico 1 pesmice
- dokazuje obstoj dolenskega narečja

PROTESTANTIZEM / REFORMACIJA

Takrat smo Slovenci dobili 1. Slovensko knjigo. K nam prišel iz Nemčije v 2. Polovici 16.stoletja. Za njegovega začetnika šteje Primoža Trubarja, ki je konec 1550 izdal prvi slo knjigi Abecednik (učbenik za branje in pisanje) in Katekizem (verska knjiga). Poleg njega sta bila pomembna še Adam Bohorič (avtor prve slo slovnice Zimske pravljice – 1584) in Jurij Dalmatin (prvi prevajalec cele Biblije v slo – 1584)

PRIMOŽ TRUBAR

Rojen 1508 v Rašici na Dolenjskem. Njegov oče je bil mlinar turjaških grofov zato je dobil dovoljenje za sinovo izobraževanje. Trubar se je pri 12. Letih šolal v Reki nato v Salzburgu, Trstu (tu je spoznal škofa pri katerem se je navdušil za protestantske ideje) in na Dunaju. Postal je duhovnik in zagovarjal protestantske ideje, zato je moral večkrat zbežati. 1548 je postal protestant. Imel je PROBLEM JEZIKA (ustvaril je nov jezik SKJ, ki je povezoval narečja) in PROBLEM ČRKOPISA (odločil se je za Latinico, ker so ji manjkali znaki jih je nekaj dodal, pisava se je imenovala Bohoričica)

WILLIAM SHEAKSPEAR

Angleški pesnik, dramatik, igravec. Sodi v obdobje RENESANSA. Znan je kot avtor sonetov, daljših pesnitev, komedij, KOT PISEC TRAGEDIJ – Romeo in Julija ter Hamlet.

TRAGEDIJA - Za razliko od komedije opisuje tragično dogajanje. Je igra kjer se junak spopade s sovražno usodo.

MONOLOG – ali samogovor. Govorec govori sam s seboj ali pa z občinstvom, narejen kot dvogovor.

RENEZANSA

Gibanje, ki je preobrazilo umetnost. Začelo v Firencah v 14. Stoletju. Nato se je razširila v Francijo in nato po celi severni Evropi- značilnost je ta da je bil pomemben vsak posameznik in vsa miselnost se je obračala k naravi. (Giovanni Boccaccio, Nikolaj Kopernik, Leonardo da Vinci, William Sheakspear).

NOVELA

Spada med srednje dolge pripovedi. Pozornost je usmerjena na odločilni dogodek v življenju osrednje književne osebe. Pripovedovanje je dramatično napeto in dopušča preobrat. Konci so nepredvidljivi. Več novel je lahko združenih v venec. Je nekje med kratko zgodbo in romanom. V tem dogodku nastopa tudi predmet ali oseba, ki ima pomembno vlogo.

NAGLASNA ZNAMENJA

Rešujejo mesto naglasa (poudarjanje besed) in kvaliteto glasu (pove če je glas ozek/širok/dolg/kratek)

OSTRIVEC / ozek + dolg

STREŠICA ^ širok + dolg

KRATIVEC \ širok + kratek

DOMAČE IN PREVZETE BESEDE

Domače so nastale v slovenščini tekom njenega razvoja. Prevzete pa so v slovenščino prišle iz drugih jezikov in se prilagajajo v pisavi, izgovarjavi in pregibanju. Prilagodijo se lahko v vseh kategorijah, nekaterih ali nobeni.

- 1) Sposojenke – popolnoma prilagojene (pica, telefon, kokakola)
- 2) Tujke – delno prilagojene (London, New York)
- 3) Citatne – neprilagojene

Slovenščina ima 29 glasov in 25 črk. Samoglasniki (a,e,i,o,u) in soglasniki s črko 'e' tri različne glasove, s črko 'o' dva različna glasova

TVORJENKE – besede, nastale iz drugih besed (npr. triindvajset). Sestavlja ih 'podstava' in 'obrazilo'.

NETVORJENKE – so osnovne, prvotno dane besede (npr. dva, tri, deset,..)

GLAGOL – določimo mu čas (preteklik, sedanjik, prihodnjik), **osebo** (1., 2., 3.), **število** (ed., dv., mn.), **naklon** (velelni, pogojni, povedni), **glagolski vid** (dovršni, nedovršni), **neosebne glagolske oblike** (nedoločnik, namenilnik, deležnik)

SAMOSTALNIK – določimo spol, število, sklon, sklanjatev

BAROK

Podobno kot glasba je tudi baročna literatura preobložena z okraski (zelo dolgi naslovi, pretirana uporaba pesniških sredstev). Gre za večinoma cerkveno literaturo – npr. zbirka pridig Janeza Svetokriškega (Sveti Priročnik). V tem času je nastalo zelo pomembno besedilo Slava Vojvodine Kranjske avtorja Janeza Vajkarda Valvasorja. V knjigi je predstavil deželo kranjsko iz različnih vidikov (zgodovinskih, geografskih, jezikoslovnih,..)

RAZSVETLJENSTVO (do 1800)

Evropska filozofija je prišla do spoznanja da je posameznik nekaj vreden, njegovo najmočnejše orožje pa je njegov razum. Namen umetnosti je, da človeka nekaj nauči. Literatura je poskušala človeku povečati samozavest in spodbujala narodno zavest. Slovenski razsvetljenci so spodbujali ustvarjanje v slo jeziku in slo narodno zavest. Slo razsvetljenci: Valentin Vodnik (Pesmi za pokušino, Dramilo,..), Anton Tomaž Linhart (Županova Micka, Matiček se ženi), Žiga Zois.

ROMANTIKA (1800-1849)

Prevladovala čustva. Romantična literatura je nasprotna razsvetljenski, ker zavrača razum in poudarja čustva, lepoto, fantazijo, sanje, čarobnost,..). Predstavniki so France Prešeren, Matija Čop, Jernej Kopitar. Cilj jim je bil dvigniti slovensko literaturo na evropski nivo, dokazati, da je slo razvit jezik, prispevati k razvoju slovenskega jezika

GLOSA – pesniška oblika, ki se začne z motom (neka ideja). Posamezni verz mota se ponovi kot zadnji 10 verz vsake od kitic. Pri Prešernu iz 4 kitic.

SLAVILNA PESEM – tudi oda / himna. Gre za pesem katere namen je počastitev tega kar opeva.

LIKOVNA PESEM – je tista, pri kateri avtor s pomočjo dolžine verzov oblikuje predmet, ki je v povezavi z opevano tematiko.

REALIZEM

Je umetnostna smer, ki v Evropi prevladuje od 2. polovice 19. Stoletja, izraz izhaja iz latinščine. Smer skuša upodabljati stvari čim bolj resnično. Teme, ki se pojavljajo so povezane z navadnim človeškim življenjem (brezposelnost, nesreče, revščina, kriminal, smrt, lakota, droge,..). realizem se je izpopolnil v Rusiji in Franciji, na slovenskem pa se je precej mešal z romantiko, zato temu obdobju rečemo tudi 'med romantiko in realizmom'. V naši literaturi se je pojavila smer naturalizem – pretiravanje z realizmom. Slovenski avtorji: Janez Trdina (Bajke in povesti o Gorjancih), Fran Levstik (Martin Krpan), Simon Jenko (Tilka), Simon Gregorčič (Soči), Josip Jurčič,..

MODERNA

Obdobje, ki sledi realizmu. Pojavijo se različne smeri, ki jih avtorji uporabljajo v svojih delih. Najbolj zanimivi slogi so: NOVA ROMANTIKA (obujanje stare romantike), DEKADENCA (vnašanje grdega, grozljivega v literaturo), SIMBOLIZEM (simbole vnašali v literaturo), IMPRESIONIZEM (ubesediti trenutke in čustva. Leta 1899 izideta dve pesniški zbirki: Čaša opojnosti, Erotika. V teh zbirkah je zaznana nova vrsta poezije, odmaknjena od realnosti. Nov tip literature je tudi napovedal Cankar v zbirki Vinjete.

DRAGOTIN KETTE – rodil pri Ilirski Bistrici in umrl v Ljubljani. Imel je težko mladost, zgodaj izgubil oba starša, boril se z revščino. Umrl je pri 23 letih, njegova pesniška zbirka Poezije izšla po njegovi smrti.

JOSIP MURN ALEKSANDROV – rodil in umrl v Ljubljani. Imel težko življenje. Trpel je zaradi osamljenosti, pomanjkanja volje. Tudi on je umrl zelo mlad. Njegova zbirka Pesmi in romance tudi izšla po njegovi smrti.

OTON ZUPANČIČ – rodil se v Vinici in umrl v Ljubljani. Živel najdlje od slo predstavnikov slovenske moderne. Pisal je pesmi za odrasle in otroke, poskusil tudi v dramatik. Njegove pesniške zbirke: Pisanice, Lahkih nog naokrog, Sto ugank, Ciciban,..

PRIMERA – primerjava dveh ali več stvari (drag kot žafran)

POOSOBITEV – stvari ali živali imajo človeške lastnosti (dež je trkal po oknu)

METAFORA – beseda v prenesenem pomenu (Luka ji ne gre iz glave)

SLOGOVNO ZAZN. BESEDE – besede, ki izstopajo iz besedila- so nenavadne, nepričakovane (pes = cucek).

SLOGOVNO NEZAZN. BESEDE – besede, ki jih lahko uporabljamo kjerkoli in kadarkoli

DIDASKALIJE – režijske opombe, spadajo k dramatik, napisane v oklepajih

ARHAIZMI – starinske besede

RETORIČNO VPRAŠANJE – slogovno sredstvo, o katerem govorimo kadar kdo postavi vprašanje, na katero ne pričakuje odgovora.

SOCIALNE PESMI – govorijo o težkem gmotnem položaju ljudi

STAVEK IN POVED

Stavek so besede zbrane okoli glagola.

Poved je smiselno sporočilo, ki se začne z veliko začetnico in konča z končnim ločilom. So enostavne in večstavne. Zložene so priredno in podredno.

Podredne so sestavljene iz glavnega in odvisnega stavka. Odvisniki so samo razširjeni stavčni členi. Pri določanju vrste odvisnika si pomagamo s veznikom.

PRIREDNO ZLOŽENA POVED – je zveza dveh enakovrednih stavkov, ki sta povezana z vezniki.

Vezalno priredje, stopnjevalno pr., ločno pr., protivno pr., posledično pr., pojasnjevalno pr., sklepalno pr.

EKSPRESIONIZEM

Srečko Kosovel – iz razgledane, bogate družine. Že zelo mlad se upiral italijanizaciji. Umrl 22 let.

Prehod skozi več literarnih smeri:

-**impresionizem** (v pesmi poskušajo ujeti motive iz narave, da bi bralcu vzbudili čustva).

-**ekspresionizem** (rušijo tradicionalne motive pesmi, motivi izražajo tesnobo, katastrofe, veliko uporabljajo barve – rdeča, bela, zelena, črna, modra, zlata).

-**konstruktivizem** (popolnoma razbije kitice in verze, besedilo zgrajeno iz besed, simbolov, znakov, števil. Pesmi govorijo o katastrofalnem stanju sveta in človeških življenj).

Kosovel misli, da bomo bolje živeli, če bomo zrušili staro Evropo.

SVOBODNI VERZ - kadar se verzi v pesmi razlikujejo v številu zlogov in ne sledijo pravilom določenega vzorca.

SOCIALNI REALIZEM

Umetnostna smer, ki se pojavi med obema vojnoma in po 2. svetovni vojni. Gre za literaturo, ki se ukvarja s socialnem položajem posameznika. Najbolj zanimivi so delavci, kmetje, vojaki.. Najbolj priljubljene črtice, novele, romani. Predstavnik: Prežihov Voranc, Ciril Kosmač.

SODOBNA KNJIŽEVNOST

Sem prištevamo literaturo, ki je nastala po 2. svetovni in še vedno nastaja, do danes. Razvite so vse literarne zvrsti. Ne obstaja nek enoten stil pisanja, ampak vsa avtor išče svoj individualen izraz. Literatura zajema zelo različne snovi (od vsakdanje do fantastične). Avtorji individualno predelujejo stare oblike. Žanri se mešajo. Predstavniki: Tone Pavček, Desa Muck, Janja Vidmar, Boris A. Novak (pesnik, pisatelj, dramatik),...

ČRTICA

Je kratka pripoved, za katero je značilen opis čustev in trenutnih razpoloženj, manj pomemben pa je prikaz zgodbe. Naš mojster črtic je Ivan Cankar (Moje življenje, Podobe iz sanj).

NOVELA

Kratka pripoved, za katero je značilno, da je v središču en dogodek, v njem nastopa malo oseb, kraj in čas dogajanja sta določljiva, ne pripoveduje o dolgem časovnem obdobju in temelji na stvarnem življenju.